

Р. Я. ПИРІГ*

**ПРОФЕСОР ЯРОСЛАВ КАЛАКУРА:
ІСТОРИК, ЗАКОХАНИЙ В АРХІВИ**

Після закінчення у 1970 р. Харківського державного університету я вступив до аспірантури при кафедрі історії КПРС. Але у зв'язку з тим, що працював секретарем комітету комсомолу, потім заступником секретаря парткому університету, довелося брати академічну відпустку. Однак щось підготовче до дисертації намагався робити. Особливо складним виявився вибір теми кандидатського дослідження. Науковий керівник – доцент Ю. В. Шиловцев хотів, щоб я вивчав тему боротьби “лівих” і правих у КП(б)У 1918 р. На той час це була складна і дражлива проблема, навколо якої кипіли пристрасті на високому рівні – Інститут історії партії при ЦК Компартії vs група київської професури Г. Нікольников, М. Липовченко, Я. Пашко та ін. Значною мірою це було пов'язано з підготовкою чергового видання “Нарисів історії Компартії України”. Перший приїзд до Києва в архів Інституту історії партії у 1972 р. був невдалим. Його завідувач, дізнавшись, що мій науковий керівник є прихильником концепції Нарисів, контроверсійної інститутській, відмовив у допуску до документів Політбюро і Серетаріату ЦК КП(б)У (тоді – Ф. І. Оп. 101).

Поради довелося шукати у ЦК КП України. Тодішній помічник секретаря ЦК з пропаганди і агітації Я. С. Калакура – людина мудра і, як виявилось, ментально україноцентрична, до то ж глибоко обізнана з гостротою полеміки навколо концепції утворення КП(б)У, запропонував обрати більш широкий контекст партійного будівництва 1918–1919 рр. й у ньому “розчинити” дражливу проблему “лівих” і “правих”. Восени цього ж року з жалем дізнався, що за наполяганням нового “ідеолога” ЦК В. Маланчука Ярослава Степановича звільнено з партійної роботи.

Я поновив навчання в аспірантурі, працював у архівах Києва і Москви, знаменитій “Ленінці”, дев'ятьох облпартархівах. Робота вийшла добра, на кафедрі історії КПРС відкрили спецраду, захист відбувся достроково. Незабаром був запрошений на роботу у відділ науки і учбових (саме учбових, а не навчальних) закладів ЦК КП України, повторивши початковий посадовий шлях Я. С. Калакури в апараті ЦК.

Ярослав Степанович у той час працював заступником директора Інституту підвищення кваліфікації (ІПК) викладачів суспільних наук

* *Пиріг Руслан Якович* – доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту історії України НАН України. Начальник Головархіву – голова Держкомархіву України у 1998–2002 рр.

при Київському державному університеті. Це був зональний ІПК, до якого направлялися не лише викладачі вузів УРСР, а й з інших союзних республік. Десь на початку 1980-х років довелося бути свідком такої розмови. До зав. сектора суспільних наук І. Ф. Кураса прийшла слухачка ІПК, доцент одного з казанських вузів зі скаргою, що в гуртожитку колеги-українці говорять “по-своєму” і вона відчуває себе дискомфортно. Іван Федорович зауважив, що в Казані також послугуються татарською. Пані відповіла: “Мы никогда при русских не говорим по-татарски”. Очевидно, намагаючись згорнути розмову, І. Курас пообіцяв переговорити з керівництвом ІПК, на що гостя заявила: “Да там Калакура такой первый”.

У 1981 р. Я. С. Калакура став проректором КДУ – куратором факультетів гуманітарного профілю, загальноуніверситетських кафедр суспільних наук. Останні входили до номенклатури кадрів відділу науки і учбових закладів ЦК, а відтак до призначення кандидати проходили співбесіду у відділі. Не можу пригадати, щоб когось із них не підтримали. І в цьому заслуга профільного проректора. У 1980-х роках наші шляхи часто перетиналися на полях спільних справ: наради завідувачів суспільствознавчих кафедр, проведення солідних наукових конференцій, робота у комісіях з перевірки вузів, академічних установ, підготовки підручників тощо. І завжди проф. Я. С. Калакура відзначався відповідальним ставленням до дорученої справи, високою професійністю, вимогливістю, органічно поєднаною з толерантністю мудрої людини.

Однак найбільш тісною і справді плідною наша співпраця виявилася на ниві підготовки кадрів істориків-архівістів. Єдиний в СРСР історико-архівний вуз залишився у Росії, а архівні установи, державно-управлінські структури незалежної України потребували нових фахівців. Ще з післявоєнних часів у КДУ функціонувала спеціалізована кафедра, завідувачем став Я. С. Калакура. З середини 1990-х років у низці вузів почалося створення кафедр архівознавства та документознавства.

У мене, як у керівника Головархіву, професійного архівіста і діючого вузівського професора, була глибока переконаність, що істотним гальмом у царині підготовки якісних спеціалістів цього профілю є брак сучасної навчальної літератури. Почалося тісне співробітництво очолюваної Я. С. Калакурою кафедри і державної архівної служби. Ярослав Степанович став членом колегії Держкомархіву, членом редколегії журналу “Архіви України”, учасником виробничих нарад, що дало можливість викладачам кафедри тісніше інформативно і практично інтегруватися до потреб сучасної архівної справи.

Був створений авторський колектив з підготовки підручника “Архівознавство”, до якого увійшли відомі науковці, досвідчені архіві-

сти-практики. Головним редактором і керівником авторського колективу був затверджений Я. С. Калакура. Вже у червні 1998 р. рукопис майбутнього підручника був готовий і отримав від Міносвіти України відповідний гриф. Однак виданню завадив банальний брак коштів. Архівне відомство цього року переживало складні часи: відключали опалення, знімали охорону, затримували зарплату тощо.

Один із авторів – заступник директора академічного Інституту української археографії і джерелознавства ім. М. С. Грушевського проф. Г. В. Борак звів нас із директором Видавничого дому “Києво-Могилянська Академія” В. Й. Соловійовою, яка зробила розрахунки вартості видання, що склало близько 5 тис. грн. Пішли ми з Ярославом Степановичем просити кошти у ректора КДУ В. В. Скопенка. Віктор Васильович – людина пряма, відверто заявив: “А хіба це мені одному треба!”. Далі справа набула дещо авантюричних рис. Вже 2 десятиліття цей підручник обслуговує навчальний процес, проте й досі ніхто не знає, кому завдячувати (крім авторів) його випускові. Відразу скажу: М. М. Поплавському. В Університеті культури він якраз відкрив курс підготовки документознавців. Зустрівшись із ним, я змалював картину з підручником, попросивши його дольової участі у сумі 5 тис. грн., а ще половину, мовляв, внесе КДУ. Наприкінці року перший вітчизняний підручник “Архівознавство” побачив світ. Через кілька років, отримавши зауваження і побажання, авторським колективом було підготовлене друге, виправлене і доповнене видання (за редакцією Я. С. Калакури та І. Б. Матяш).

Ярослав Степанович взяв активну участь й у підготовці навчального посібника “Нариси історії архівної справи в Україні” (2002), розробленні нової редакції Закону України “Про національний архівний фонд і архівні установи” (2001), ряду нормативно-методичних актів.

Безперечно, архівознавство – це лише одна сфера, якій своїм талантом ученого прислужився Я. С. Калакура. Величезним є його внесок у розвиток української історіографії, джерелознавства, інших спеціальних галузей історичної науки, підготовці кадрів високо фахових істориків-архівістів, кадрів вищої кваліфікації.

Вітаючи Ярослава Степановича з ювілеєм, тішуся з того, що майже півстоліття тому доля звела мене з цим прекрасним чоловіком, подарувала насолоду спільної праці і щирих людських взаємин.

Будьте здорові, дорогий друже!